

Bożena CZĄSTKA-SZYMON, Helena SYNOWIEC

Polszczyzna w szkole śląskiej
Część I: Ćwiczenia dla uczniów
Część II: Przewodnik dla nauczycieli
Katowice 1996

Dwuczęściowa publikacja Bożeny Cząstki-Szymon i Heleny Synowiec *Polszczyzna w szkole śląskiej*, wydana w Katowicach w 1996 roku, ma charakter podręcznika dla ucznia (część I) i przewodnika dla nauczycieli (część 2). Wyrasta z potrzeb środowiska, w którym współistnieje gwara i język ogólnopolski jako narzędzie komunikacji międzyludzkiej, co nie zawsze może sprzyjać skutecznemu porozumieniu, jeśli się do tego człowieka nie przygotowuje.

Publikacja ta wyrasta też z tradycji dydaktycznej w szkołach śląskich w zakresie kształcenia językowego — jej wyrazem są zbiory ćwiczeń Janiny Żlabowej: *Czytanki polskie* i *Mówimy poprawnie po polsku*. Po latach sześćdziesiątych przez jakiś czas zaniedbano tę sprawę i obecnie Autorki zachęcone przez środowisko nauczycielskie, studenckie oraz uczniowskie, zaprezentowały nowy, rozszerzony zbiór ćwiczeń, oparty na szczegółowych badaniach nad językiem uczniów śląskich, uwzględniający potrzeby językowe dzieci i młodzieży w zakresie rozwiązywania trudności i unikania błędów. Podręcznik jest przeznaczony dla uczniów od klasy IV do VIII. Wstęp adresowany do ucznia zapowiada pomoc w edukacji polonistycznej dzieciom i młodzieży śląskiej.

Pomoc stanowi już bardzo zwięzła i równocześnie dokładna charakterystyka dialektu śląskiego, co może służyć samokształceniu ucznia w toku całej edukacji językowej i uświadamiać różnice, jakie istnieją między ogólnopolską odmianą języka a gwarą śląską.

Następnie zamieszczone są kolejno ćwiczenia wymowy, fleksyjne (rzeczowników, zaimków, przymiotników, liczebników, czasowników), składniowe oraz z zakresu słowotwórstwa, słownictwa i onomastyki. Mają one za zadanie utrwalanie w języku ucznia form gramatycznych, wymowy i słów-

nictwa ogólnopolskiego, a także wykazywanie różnic między ogólnopolską odmianą języka a gwarą śląską i dzięki temu zapobieganie błędom językowym o podłożu gwarowym.

Ćwiczenia dotyczące form wypowiedzi dzięki niezwyklej inwencji Auterek wprowadzają w komunikację międzyludzką w różnych sytuacjach, w kulturę regionu przy zastosowaniu niekiedy technik medialnych. Zabawa połączona z wykorzystaniem, utrwalaniem zdobytych wiadomości może sprawić uczniom sporo przyjemności i satysfakcji.

Materiały do ćwiczeń syntetycznych, świetnie przez Autorki dobrane i bardzo zróżnicowane, służą powtórzeniu wiadomości w postaci różnych form działania na tekście, np. funkcjonalnej analizy językowej czy przekładu tekstu gwarowego na język ogólny.

Konkurs ze znajomości słownictwa śląskiego jest swoistą zabawą, która też ma swoje stopnie trudności: od zastąpienia nazw zwierząt, zawodów i funkcji człowieka, warzyw i owoców w języku ogólnym nazwami gwarowymi, podania znaczenia gwarowego zebranych wyrazów, zamiany konkretnych śląskich zwrotów na odpowiedniki ogólnopolskie, aż do przeredagowania podanego tekstu przez zastąpienie wyrazów i wyrażeń ogólnopolskich wyrazami gwarowymi.

W omawianym podręczniku uczeń otrzymuje *Słowniczek wyrazów i wyrażeń gwarowych* wraz z podziękowaniem dla informatorów (niebanalna wartość wychowawcza) oraz chronologię dziejów Śląska i śląskiej polszczyzny od czasów najdawniejszych do roku 1922 (włączenie części Śląska do Polski). W zakończeniu *Aneksu* jego Autorka Bożena Częstka-Szymon informuje, że sporządziła go na podstawie publikacji polskich oraz czeskich opracowań historycznych, kierując się „w wyborze faktów tym, by wykazać związek ziem śląskich, etnicznie polskich [...] z Polską i jej kulturą, życiem politycznym i gospodarczym”.

Część druga podręcznika — *Przewodnik dla nauczycieli*, przedstawia swoiste problemy kształcenia sprawności językowej uczniów szkół śląskich, formy pracy pomagające uczniom w opanowaniu języka ogólnopolskiego, a także możliwości wykorzystania zbioru ćwiczeń *Polszczyzna w szkole śląskiej* w edukacji polonistycznej, skorelowanej z historią i kulturą regionu. Rozdział *Z przeszłości języka i regionu śląskiego* uzupełnia niejako chronologię dziejów Śląska z części pierwszej. Stosunkowo obszerna bibliografia umożliwia nauczycielowi zgłębienie zagadnienia. Próby literackie uczniów śląskich, zamieszczone w *Aneksie*, a pochodzące z konkursów, mogą budzić optymizm Auterek, zakładających, że ich dwuczęściowy podręcznik ma służyć wychowaniu i wykształceniu młodego pokolenia, które „zdawałoby sobie sprawę z tego, że bez silnego przywiązania jego przodków do śląskiej mowy, bez pielęgnowania rodzimej kultury i tradycji narodowej nie zachowałaby się polskość na Śląsku [...]”. Podręcznik ma również służyć polonistom, bo

„kształć sprawność językową w zakresie posługiwania się polszczyzną ogólną, powinni równocześnie wytworzyć w uczniach przekonanie o wartości gwary. Nie powinni więc tępić tej odmiany językowej ani uważać jej za gorszą, lecz wykazać, że dobrze służy porozumiewaniu się w środowisku rodzinnym i lokalnym, oraz podkreślić, że język literacki wyrósł właśnie z odmian dialektalnych, które zresztą do dziś przechowały wiele staropolskich wyrażen i form gramatycznych.”

Nie potrafię wymienić drugiego podręcznika do języka polskiego, wskazującego na tak rozległą interdyscyplinarną wiedzę, przełożoną na tak atrakcyjny proces wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży dyktowany przez miłość.

Maria Dudzik